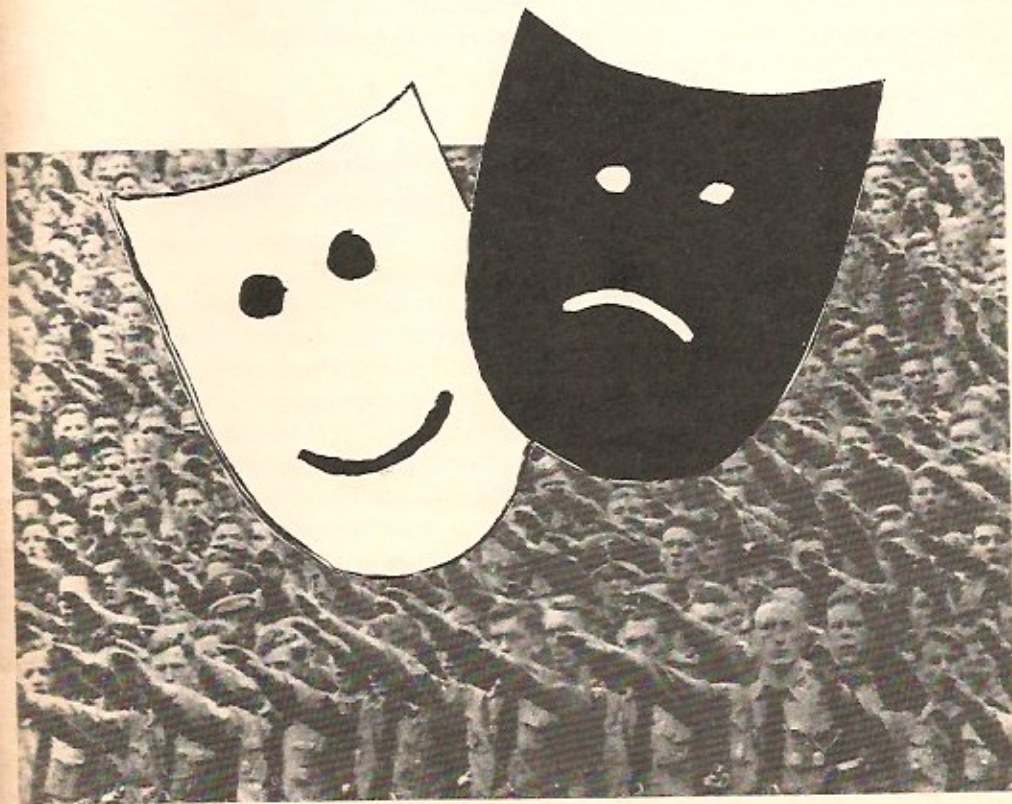

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE 95

NR 1 1988 15:–

Ingeborg Björklund – som jag minns henne

Vi har väl alla en eller flera personer som betytt mer än andra för hur vårt liv gestaltat sig. Ingeborg Björklund är en sådan person för mig. Hon tillhör de människor som betytt mest för min utveckling. Hon kom in i mitt liv när jag befann mig i mitten av en avgörande process. Hon försvann ur min härlighet när den processen var avslutad.

Ingeborg Björklunds uppmuntran eller snarare uppfostran gav mig impulser i riktning mot det jag idag ägnar mina krafter åt. Genom Ingeborg lärde jag känna Andrea Andreen och kom med i Svenska kvinnors vänsterförbund. Genom Andrea övergav jag det intresse som fört mig samman med Ingeborg Björklund, nämligen dikten, för historia, ett annat område för Ingeborgs studier och författarskap, med främsta inriktning på kvinnohistoria.

Året var 1964 och anledningen till att jag sökte upp Ingeborg Björklund var en recension av en diktsamling, en antologi, utgiven på Förenade författare, ett förlag som hon startat. Jag hade skrivit dikter några år och detta var ett blygsamt försök att få kontakt med andra poeter och kanske få en chans att ge ut något. När Ingeborg Björklund läst mina dikter fick jag hö-

ra det som väl alla skrivande människor drömmer om: Jag tror att jag upptäckt en ny författarinna. Senare har det ibland fallit mig in att Ingeborg Björklund uppskattade mig mer som potentiell utgivare på hennes kooperativa bokförlag än som diktare, men kanske är jag orättvis. Glad var jag i varje fall den gången. Jag gav ut en del av mina dikter på Förenade författares förlag. Det kostade mig en halv tusenlapp, tror jag, men det var det värt, även om det innebar en stor ekonomisk uppoffring. Det mesta av upplagan finns kvar i en garderob fast en del av dikterna är riktigt fina. Senare deltog jag med dikter i ett par antologier, men sedan var det slut med den verksamheten. Förhoppningsvis gör jag mer nytta som kvinnohistoriker än som poet.

Ingeborg Björklund var en generös och gästfri person. Jag blev genast hembjuden till henne. Jag minns hur förvånad jag var när hon stod framför mig i dörröppningen. Hon såg inte ut som jag hade föreställt mig en författarinna. Hon var liten och knubbig, med trubbig näsa, ljust, burrigt hår och blå ögon. Hon var en blandning av prudentlig husmor och inte så litet auktoritär lärarinna. Det var precis vad hon ville vara. Med samma stolt-

het som hon visade mig sina böcker visade hon sitt välfyllda och välordnade skaffereri. Så mycket mat hade jag aldrig på mina hyllor! – Jag vill alltid ha mycket mat hemma – sade Ingeborg, – för jag minns krigsåren på fyrtitalet, när skåphyllorna gapade tomma. – Det var då grunden lades till den yngste sonens dåliga tänder, trodde hon.

Husmodern satt nog ändå tämligen löst i Ingeborg Björklund. En dag dristade sig en av de diktarförmågor hon tagit under sina vingars skugga att utan föranmälan ringa på hos henne. – Vet ni inte, att man *aldrig* får störa en husmor på fredagen? – ljöd de bistra hälsningsorden och ett par blå ögon borrhade sig förintande in i den förlägne mannens. Det dröjde emellertid inte lång stund förrän husmodern gav vika för den diskussions- och undervisningslystna bokvurmen, lärarinnan, politikern och författarinnan. Hela fredagen gick utan något mer tal om hushållsplikter, fick jag sedan veta.

Diktskrivaren var nämligen en av mina bröder och han blev fullständigt förtrollad av Ingeborgs kunskap och charm. Men bara till att börja med. Sedan blev han ganska irriterad på henne. Han var känslig för kritik och kunde inte tåla att hon gav sig till att rätta, inte bara hans grammatiska fel, utan även innehållet i hans dikter. Jag däremot, tog i avsaknad av manlig fåfänga hennes undervisning och till rättvisning på ett annat sätt – som lärdomar för livet.

Jag tillbringade många timmar på Ingeborg Björklunds soffa i hennes lil-

la trånga arbetsrum. Jag minns henne sittande vid skrivbordet, läsande, anmärkande, förmanande, skrattande, mästrande, gycklande, fördömande. Hon skrädde inte orden när det var något hon inte gillade. När hon fann några rader att slå ner på i mina dikter blev det en predikan som inte gick av för hackor och som satte djupa spår i min påverkbara själ. Jag skall ge några exempel.

En gång hade jag skrivit en dikt om en man som hade korta naglar på alla fingrarna utom på en, lillfingret. Där hade han en lång, spetsig nagel. Bilden var tagen ur verkligheten. Jag kände till en sådan man. Han hade sagt mig att han använde den långa nageln när han smekte kvinnor utefter benen. Det där fascinerade väl mig på något sätt, men Ingeborg tyckte det var snaskigt och oestetiskt. Det passade inte som tema för en dikt, Alstret åkte i papperskorgen direkt och det var säkert ingen större förlust för summan av mänskliga uttryck att så skedde. – Man skall inte tro att allt man skriver är kungsord – var ett av Ingeborgs valspråk.

En annan gång skrev jag satiriskt om överklassens välgörenhet mot fattiga barn, av vilka man väntade evig tacksamhet utan att fråga om barnen tyckte om gåvan eller inte. Dikten grundade sig på en händelse när jag var i tioårsåldern. Jag deltog i en julfest, bjuden av en klasskamrat. Det var i Arbetarföreningen i min hemstad, så det handlade inte om överklass och underklass, men kamratens

mamma läxade upp mig för att jag efteråt sagt att festen var tråkig. Det där hade jag gått och ruvat på och fick nu ur mig i en dikt, men Ingeborg Björklund den gamla kommunisten, predikade tacksamhetens och ödmjukhetens lov för mig. Det var minsann inget fel att vara tacksam och att visa att man satte värde på en gåva, även om man inte gillade den. Det hade hon naturligtvis alldeles rätt i, men hon glömde att jag inte anklagat tacksamheten som sådan utan givarens krav på tacksamhet. Trots sådana felslut fick hon mig ofta att skämmas när jag ställdes inför hennes förmåga att framställa sina egna åsikter som självklara sanningar som ingen normal människa kunde ifrågasätta.

Åter en annan gång hade jag skrivit en kärleksdikt med masokistiska inslag. I dikten ville jag att den älskade skulle trampa på mig och förnedra mig. Ingeborg Björklund blev fullkomligt ursinnig. Hon hatade och avskydde kvinnors önskan att behandlas som dörrmattor, fick jag veta. Att säga något sådant i en dikt var ansvarslöst, menade hon. Jag blev botad för livet för alla sådana uttryck av den ideologiska indoktrinering som vi kvinnor utsätts för. Jag har aldrig blivit våldtagen, slagen eller sexuellt miss-handlad och har aldrig haft minsta önskan att bli det, men min dikt var ett skrämmande resultat av kultursadismen. Ingeborg Björklunds våldsamma reaktion påverkade mig så starkt att sadomasokismen blev ett studieobjekt för mig. Begreppet "kulturell

sadism" som myntats av den amerikanska feministen Kathleen Barry (*Female Sexual Slavery*) är centralt i min bok *Testiklarnas herravälde* (Stockholm 1986). Kulturell sadism, som "en social form av sadism som består av praktiker som uppmuntrar och stöder sexuellt våld definierat som normalt beteende" är ingenting annat än idén att kvinnor njuter av, eller skall njuta av att bli våldtagna och plågade och därför underkastar sig frivilligt. Män tycker om att dominera och plåga. Så visst har naturen ordnat det till allas bästa! Ytterst är ju detta ett herre- och slavförhållande, som Ingeborg Björklund gjorde mig medveten om. I min dikt hade jag däremot omedvetet sagt det som en kvinna bör tycka, att hon inget är värd.

Ingeborg Björklund var den äldre och erfarnare av oss. Hon levde och verkade redan när grunden lades för den moderna kulturella sadismen. När hon var ung och aktiv inom Clarté, således i början av trettitalet var 1700-talsfilosofen markis de Sade, som jag ägnat ett kapitel i min bok, en högaktuell person. Den franska Clarté förde, egendomligt nog i humanismens namn, fram denne 1700-tals-despot som en frihetens förkämpe på jorden. Så egendomligt kan människor bära sig åt att en person som betraktade den starkes förmåga att förtrycka den svage som en naturlig och mänsklig rättigheter, kunde hyllas som en ljusets ängel! Hur mycket den svenska Clarté påverkades av dessa idéer kan jag inte säga, men det är möjligt att

Oscar Antonsson.

Ingeborg Björklund hörde detta ljuva budskap i sin ungdom och insåg vad det stod för. I romanen *Den vilda dansen* (Stockholm 1940) har hon i varje fall tagit upp temat sadomasokism. Till saken hör också att Ingeborg Björklund var kommunist och kommunisterna tog som väl var i regel avstånd från Clartés Sade-dyrkan.

När jag lärde känna Ingeborg Björklund i mitten av sextitalet hade kultursadismen slagit igenom och man hade börjat "tapetsera samhällets väggar" med bilder på nakna kvinnor. Jag reagerade intuitivt mot det där, men kunde inte finna hållbara argument för vad som var fel i det. Sexliberalismen hade lärt oss att det betydde kvinnoemancipation och sexuell frigörelse att kvinnor satt nakna på affischpelarna och i dagstidningarna medan männen var påklädda ända upp till hakan. Ingeborg Björklund hade analysen klar: – Man vill göra alla kvinnor till horor – konstaterade hon kort och gott. Det var exakt de Sades budskap. Varje man skall ha rätt att begära och få tillfredsställa sina sexuella begär med varje kvinna han önskar, inte för alltid, men för stunden, precis som vandraren har rätt att släcka sin törst vid varje källa han passerar på sin väg. Det är i det tillfälliga som horeriet ligger, ansåg Ingeborg Björklund. Mannen betalar för rätten till en stund.

Sextitalets giv var att kvinnans kropp skulle göras tillgänglig. Det ansågs som tecken på prydhet och hämningar att kvinnor inte tyckte om por-

nografi. Kvinnor förväntades sitta bredvid sina män på sexklubbar och titta på "topplösa" servitriser och på streaptease och tycka att det var trevligt och emanciperat. Svartsjuka var något väldigt fult. En kvinna hade inte ens rättighet att känna sig utanför och åsidosatt genom den intima kommunikation som pågick mellan hennes partner och strippan. Varför inte se det som ett förspel till vad som sedan förhoppningsvis kommer att hända hemma i sovrummet? Och var bara kvinnor med på gruppsex fick de ju själva vara med om det roliga! Allt sådant såg Ingeborg Björklund som var skolad i den tidiga feminismens anda som tecken på kvinnors sexuella slaveri. Som god kommunist såg hon det som tecken på borgerlig dekadens.

För övrigt fanns det nog inte mycket kvar av kommunisten Ingeborg Björklund vid den här tiden. Hon var fascinerad av det kommunistiska Kina och av Mao Tse Tung men hon röstade nog med socialdemokraterna. Hon tyckte att högern var bra i många stycken och att Svenska Dagbladet var en fin tidning. Att höra henne berätta om sin ungdoms hänförelse inför kommunismen och den ryska revolutionen var emellertid en upplevelse som är svår att glömma. – I ryska revolutionen såg vi mänsklighetens hopp – sade Ingeborg Björklund. – Kommunismen var som en religion för mig.

Full av beundran för det ryska folket och för den nya staten hade hon kommit hem från en resa till Ryssland

1927. Hon hade andats en renare luft där, påstår hon i en dikt, och hennes hjärta hade slagit hetare, hennes röst klingat mjukare. Livet var enklare där, tyckte hon, människorna storsintare, Sverige verkade nu så murket, närmare sammanbrottet. Det ryska folket var gladare, människorna där arbetade, log ömt och uttryckte livets glädje och ära med sitt skratt. Hon såg en "Folkens moder" i Ryssland. Hon manade denna moder att stiga fram och hävda sin rätt i världen. Rysslands uppgift var som en stormvinds som skulle svepa bort det unkna och störta de stängsel som trångheten hade satt upp. Efter hemkomsten framstod det kommunistiska Ryssland som en hemlig stjärna som gav kraft att uthärda hemlandet och "en storstads unkna dumhet". Ryssland, "befriaren i öster" gav Ingeborg Björklund en tro, ett hopp för sig själv och världen, i en stund då hon till synes förlorat allt sådant:

"Djupt i mitt väsen ligger glädjen som en dold diamant, säg är det sant, att min fot fann en fästepunkt just när den slant.
Mitt hjärta var förstenat, förbenat, förött, jag trodde det var dött, men nu känner jag det glöder förnyat och rött.
Jag trodde det var dött för allting modigt och stort, jag har gjort det jag ej bort,
under grymma händers herravälde gick förfallet så fort.

Men nu brinner en förnyelsens eld i mitt blod, en hårt brusande flod, som sköljer bort allt slagg och agg och gör mig stor och god.

Glimmande på djupet av mitt väsens mörka schakt.

Ryssland, tindrar vad du sagt, och ditt ord är starkt som livet och har livets makt".

(Befriaren i Öster ur Ropet efter lycka, Stockholm 1928)

Den här dikten tycker jag är Ingeborg Björklunds allra vackraste dikt, kanske därför att den visar hur mycket tron på något betyder för en människas förmåga att fatta nytt mod, att kämpa vidare och hoppas på en framtid för sig och mänskligheten. Detta hopp delade Ingeborg Björklund med kvinnorna i Tidevarvet, den politiska veckotidning hon medverkade i på tjugo- och trettitalen. Många av tidens liberaler hade förlorat framstegstron när första världskriget bröt ut. Ryska revolutionen gav ett nytt hopp om rättvisa och fred, Sovjetstatens omtankar om mödrar och barn sågs som en förebild för andra länder. Något som hette oäkta barn existerade inte där, sades det. Kvinnan hade vunnit fullständig jämställdhet med mannen, påstods det. Det är klart att detta budskap tilltalade Ingeborg Björklund som ensamstående mor och självförsörjande kvinna.

Men dikten är nog också ett uttryck för Ingeborg Björklunds personliga läggning. Kanske hade hon lätt för att

flamma upp inför en känsla vare sig det var för en idé eller för en människa hon fattat kärlek till. Kanske hade hon lätt att tappa modet när känslan inte längre eldade till kamp. När det gällde den erotiska kärleken var nog Ingeborg Björklund i mycket ett barn eller en kvinna av sin/vår tid. Kärleken skall vara hela livet för kvinnan medan den för mannen bara är en del av livet. Konflikten mellan ideologin, att kärleken skall vara allt, och en innerlig önskan att uträtta något mer innan vi dör än att enbart fortplanta oss, var påtaglig hos Ingeborg Björklund, som hos så många andra kvinnor. – Jag har alltid valt fel män-, sade hon en gång a propos hennes äktenskap, – men – fortsatte hon, – egentligen har jag varje gång valt rätt man, för jag visste att jag skulle förlora honom och det var så jag innerst inne ville ha det. – På det viset kunde hon klara både och, och slapp välja antingen-eller.

Det blir så märkligt tyst omkring Ingeborg Björklund efter 1950, skriver Lennart Wettmark. Vad hände som gjorde att författarinnan vars böcker givits ut på Bonniers och andra stora förlag, efter några årtionden sitter i sitt lilla arbetsrum i Kristineberg och plitar med Förenade författares förlag?

Efter ett tredje äktenskap, vilket slutade liksom de två första med skilsmässa, levde Ingeborg Björklund ensam. Med sin tredje man fick hon sonen Vilhelm född i slutet av 30-talet. Familjen bodde i en villa i någon fascionabel förort. Ingeborg Björklund

var i grunden borgerlig och ville gärna bo ståndsmässigt. Villan köptes för hennes författarpengar, men så småningom åts hennes besparingar upp och hon måste retirera till en liten trea eller var det kanske bara en tvåa i Kristineberg i närheten av Bromma. Hon var sextiosju år då jag mötte henne, pigg och synbarligen frisk. Hon hade nyss dragit igång föreningen Förenade författare och förlaget med samma namn. Där fanns kommunismen kvar inom Ingeborg Björklund.

Hon ville mobilisera författarna som en makt mot förläggarna, särskilt de stora förlagen och Bonniers i synnerhet. – Det där huset – sade hon och pekade på Bonnierskrapan, – är byggt med författarnas blod, svett och tårar.

Ingeborg Björklunds hat till Bonniers grundade sig på någon orättvisa som hon ansåg sig ha blivit utsatt för någon gång på fyrtitalet. Den var skälet till att hon inte längre fick ut sina böcker där. Hon boycottades helt enkelt. Händelsen, som hon berättade den för mig, ville jag inte här gå in på. Än är nog inte tiden inne att skriva Ingeborg Björklunds biografi. Många gånger gav hon uttryck för bitterhet över att hon fått stå tillbaka för Karin Boye. – Det är alltid Karin Boye som nämns i samband med Clarté – sade hon – men det var jag som var med och bildade den föreningen. – Det var jag och Arnold Ljungdal som hjälpte fram de fem unga, inte bara han. – Visst har hon rätt. När Clarté kommer på tal så är det Karin Boye som gäller

och möjligen Arnold Ljungdal, men Ingeborg Björklund är det tyst om. Inte vet jag varför Ingeborg Björklund kom ur ropet, varför det tystnade omkring henne och varför hon förlorade sin auktoritet. Jag är inte litteraturvetare och känner bara till vad hon berättat mig. När hon på 1960-talet försökte samla författare till ett eget förlag låg den tanken i tiden. Strax efter att hon tagit sitt initiativ bildades Författarcentrum och bara några år senare Författarförlaget, men Ingeborg Björklund tillhörde inte de personer man lyssnade till. Få, i varje fall av de yngre författarna, visste vem hon var. För de äldre och etablerade var hon ingen auktoritet. Endast några gamla vänner, som Magda Bergqvist von Mirbach, Gunhild Tegen och Torsten Tegner samlades omkring henne.

Jag var en särpling och kom ur en helt annan och starkt isolerad miljö. Som ung änka med två minderåriga barn att ta hand om, kunde jag inte göra mycket för Ingeborg, men jag var hennes beundrande och tillgivna vän under många år. Jag var med och firade hennes sjuttioårsdag, en vacker och minnesvärd högtidsdag, då hon var ett högst förtjusande festföremål som i kretsen av sin familj och sina vänner, utstrålade all den charm hon var begåvad med.

Vi vet ingen kontakt under hennes tre sista levnadsår. Jag var upptagen av akademiska studier och föreningsarbete och hade inte längre tid och tålamod med Ingeborgs ibland ganska påfrestande utslag av förföljesemani. En gång råkade jag köra av vägen

med min bil. Det berodde på en blixthalka. Ingeborg var helt övertygad att en av mina vänner utsatt mig för ett attentat. När hon vid ett enda tillfälle besökte mig i mitt hem trodde hon att hennes fiender passat på att montera in avlyssningsapparater i hennes hem. I skenbart oförståelig motsättning till dessa idéer stod hennes vana att aldrig låsa dörrarna, inte ens när hon gick hemifrån för flera timmar.

– Den som vill ta sig in, tar sig in ändå –, svarade hon när jag uttalade min oro. Hennes böcker hade stulits från biblioteken och förstörts i syftet att utplåna henne och hennes författarskap, påstod hon. Hon trodde sig vara omgiven av fiender och till sist såg hon också mig som en sådan. Hon anklagade mig en dag – helt ogrundat – för att ha gjort något som hon ansåg sig ha rätt att förebrå mig för. Då ville jag inte längre följa henne och böja mig för hennes som jag tyckte, nycker. – Melodramiskt – skriver Aase Bang, om en del av innehållet i Ingeborgs böcker. Ja, mycket i hennes liv och väsen var nog melodramiskt. Numera skulle jag trots allt, ha visat större tålamod med hennes infall, allra helst om jag vetat, vilket jag då inte visste, att hennes sjukdom antagligen börjat sätta sina spår. Ingeborg Björklund dog av cancer i hjärnan tre år efter att vår vänskap brutits. Jag är i varje fall glad åt att ha stått henne så nära som jag gjorde under en kort tid av våra liv.

Hjördis Levin

författare och kvinnohistoriker

Aase Bangs och Lennart Wettmarks artiklar om Ingeborg Björklund finns i bis nr 4/87.